

FELSEFE DÜNYASI

2017/YAZ/ SUMMER Sayı/Issue: 65
FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ
Yerel, Süreli ve Hakemli Bir Dergidir.
ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Yard. Doç. Dr.) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör / Editor

Prof. Dr. Celal TÜNER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. Ahmet İNAM (ODTÜ)
Prof. Dr. Celal TÜNER (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Üniv.)
Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR (Yıldırım Beyazıt Üniv.)
Yard. Doç. Dr. Necmettin PEHLİVAN (Ankara Üniv.)
Yard. Doç. Dr. M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/ULAKBİM tarafından dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is published biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/ULAKBİM since 2004.

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122
Kızılay - Çankaya / ANKARA
PK 21 Yenışehir/Ankara • Tel & Fax: 0 312 231 54 40
www.tufed.org.tr

Fiyatı / Price: 35 ₺ (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı / Design and Printed by.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

Basım Tarihi : Temmuz 2017, 750 Adet

Antik Dönemin Eklektik Filozofu Akragas'lı Empedokles

MAKALE GELİŞ TARİHİ : 20.03.2017 / YAYINA KABUL TARİHİ: 14. 04. 2017

Mehmet AKGÜN*

Büyük babasının adını taşıyan Akragas'lı Empedokles, kendisinden önceki düşünürlerin oluş meselesiyle ilgili görüşlerini uzlaştırmaya çalışmıştır. Bilindiği üzere Parmenides, Varlığın var olduğunu, değişmediğini, yaratılmadığını ve yok edilemeyeceğini ileri sürmüştü. Çünkü o, Varlığın yokluktan meydana gelmediğini ve ezelden beri var olduğunu düşünüyordu. Empedokles de bu konuda Parmenides gibi düşünür. Çünkü ona göre de yokluk, hiç bir zaman varlık olamaz. Var olan, daima Var olduğu ve şimdi de Var olduğu için O'nun yok olması imkânsızdır. Ancak Parmenides'in, Varlık için değişmezlik görüşünü ileri sürmesine rağmen, dünyadaki olaylarla ilgili olarak insanların görüşleri için kullandığı, “ ...Bir yana, yumuşak, çok hafif, her tarafında bizzat kendisinin aynı olan göksel ateşi koydular, fakat başkasıyla değil. Diğer tarafta yoğun ve ağır bir kütle olan karanlık gece, ona tamamen zıttır. Hiçbir zaman herhangi bir ölümlünün düşüncesi seni etkilemesin diye, baştanbaşa evrenin düzenini bana göründüğü gibi sana eksiksiz anlatıyorum.”¹ fragmanındaki ifadesiyle, “ Bütün şeylere ışık ve gece adı verildikte, güçlerine göre olan şeylerle bunlar ve şunlar adlandırıldıkta, her şey doludur aynı zamanda ışık ve görünmez gece ile her ikisi de eşit olan; yoktur çünkü ikisinden biri içinde olmayan.”² fragmanındaki ifadelerinin, onu, oluş konusunda tereddüte düşürdüğü anlaşılmaktadır. Çünkü gözlemlenen olaylar, Parmenides'i hem Varlık için oluş ve yok oluşun söz konusu olmadığını, hem de varlıkların varlığa gel-

* PAÜ Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Prof. Dr.

1 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s.174 - 176, Fr.8, 1 – 60. Parmenides, *Doğa Hakkında* (Şiir), Çeviren: Y. Gurur Sev, Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2015, , s.21, Fr.8, 1 – 60:Wilhelm Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe* (Fragmanlar – DoksoGRAFLAR), c.1, Çeviren: Oğuz Özügül, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1994., s.146 - 149, Fr.8; Walther Kranz, *Antik Felsefe Metinler ve Açıklama*, Çeviren: Suad Y. Baydur, Edebiyat Fak. Basımevi, İstanbul, 1976., s.62-65, Fr.7-8.

2 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 176 – 177, Fr.9. Walther Kranz, a.g.e., s.65, Fr.9.

diğini ve varlıktan gittiğini kabul etmek zorunluluğunu ortaya çıkarınca, onu, bir tarafa Sıcak Olan (Ateş'i)'ı, diğer tarafa da Soğuk Olan (Toprak'ı)'ı koymak durumunda bırakmıştır. O, bunlardan Sıcak Olan'ı yani Ateş'i, Varlık'la; Soğuk Olan'ı yani Toprak'ı da yoklukla (çoklukla) bir tutmuştur. Bu görüşleriyle o, hem Varlığın değişmezliği ve hem de varlıkların oluşumu olayını çözmeye çalışmıştır. Oysa Parmenides'in bu ifadeleri, Empedokles'e göre, Varlık ve varlık olmayan arasındaki zıtlığı ifade etmekten uzaktır. Kısaca ifade etmek gerekirse onun açısından çözülmesi gereken asıl mesele, hareket ve değişimin var olduğu gerçeği ile Varlığın yaratılmadığı ve yok edilemeyeceği gerçeğini uzlaştırmanın bir yolunu bulmaktır. Bu makale Empedokles'e göre ezeli ve ebedi olan, yaratılmayan ve yok edilemeyen ve kendilerinin dışındaki diğer varlıkların meydana gelmelerine ve varlıktan gitmelerine neden olan bu temel köklerin neler olduğunu, varlığa gelmeyi ve varlıktan gitmeyi nasıl gerçekleştirdiklerini ona ait olduğu belirtilen fragmanlardan hareketle belirlemeye çalışacaktır.

Empedokles'in Eklektizmi

Empedokles de, tıpkı Parmenides'in düşünce yolculuğuna benzer bir şekilde hareket ederek önce bilge Anchitos'un oğlu Pasaunias'a seslenirken, her şeyin kökünün vücudun kısımları içine yayılmış olan güçler bulunduğunu, bu güçler dolayısıyla canlının hayatta olduğunu, insanın aklına dikkatli düşüncelerini kararsızlaştıracak ve hayıflanacak bir çok şey geldiğini, bu kararsızlık nedeniyle insanların, gerçek ve doğruyla ilgisi olmayan gerçeğin ve doğrunun küçük bir bölümünü kavradıklarını zannettiklerini, durum böyleyken o anda karşılaştıkları Bir'e inanıverdiklerini, oysa onların inanıverdikleri Bir'le ilgili olan bu bilgilerinin Bir'le ilgisinin olmadığını, Bir'le ilgili olan bu yanlış bilgiye rağmen boş yere Bütün'ü bulduklarıyla övündüklerini, insanların duyumlarıyla ve hatta akıllarıyla bile Bütün'ü, yani Bir'i kavramalarının mümkün olmadığını, insanın sahip olduğu ölümlü aklıyla daha fazlasını öğrenemeyeceğini ve düşüncesinin içindekini düşünmesi gerektiğini³ söyledikten sonra, Tanrılara yönelerek, Tanrılardan insanların akılsızlığı dolayısıyla Bütün'le ilgili olarak buldukları yanlış bilgileri tekrarlamaktan kendisinin dilini korumasını, kutsal ağızlarından Bir veya Bütün'le ilgili olan doğru bilgileri kendisine aktarmalarını, doğruluk

3 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 204, Fr. 1 - 3

ve adaletle ilgili olan bilgileri kendisine bildirmesi için kendisinden hep destek istenilen Virgin (Bakire) Muse'dan⁴, yani Tanrısallık ülkesinden dizeler halinde doğru bilgilerin kendisine bildirilmesini diliyor. Bu düşünme yolculuğunu tekrar Pasaunias'la sürdüren Empedokles, onun kendine ait düşünme gücüyle her şeyin ne şekilde olduğunu açıkça anlayacağını, düşünme gücünü kullanırken bilgileri elde etme yöntemlerinden biri olan sadece kulaklarına ve gözlerine değil aynı zamanda diğer duyumlarına da güvenmesi gerektiğini, ortada olduğu sürece her şeyi tek tek anlamaya çalışmasını, ama duyumların, bilgilerin doğru olduklarından şüphelendirmek için anlama gücü düşük olan zihinleri kararsızlığa itecek birçok yol bulunduğunu, Empedokles'in kendi sözlerinin, Pasaunias'un düşüncesinde kabul etmekle etmemek arasında bölündüğünde, Pasaunias'tan, kendisinin ona teklif ettiği güvenli ifadeleri öğrenmesini ondan istiyor.⁵

Burada her ne kadar onun tarafından hem aklın hem de duyumların bilgisine birlikte yer veriliyorsa da, Varlık veya Bütün hakkındaki doğru bilgiye, bu iki yolla değil, ancak insanın kendi vicdanındakilere yani içsel düşüncesindekilere yer verilmesi yolu ile ulaşılabileceğinin ifade edilmeye çalışılması dikkate değerdir. Böylece onun bu ifadelerinden her şeyin temel ilkesinin ne olduğu konusunda, hem toplumu oluşturan insanların ve hem de kendisinden önce gelen bazı filozofların ileri sürdükleri bilgilerin doğru olmadığı düşüncesinde olduğu gözlenmektedir. O, özellikle halk seviyesindeki insanlardan ziyade kendisinden önce gelen bazı filozofların gerçeği kavrayamadığı düşüncesiyle, onların Varlığ'ın var olmayandan meydana geldiğini veyahut bir şeyin ölerek tamamıyla yok olduğunu zannettiklerini, oysa var olmayandan asla meydana gelme olamayacağını, Var Olan'ın yok olmasının duyulmadığını ve bu nedenle Var Olan'ın yok olmasının

4 Empedokles'in bu sözleri Sokrates'in Daimon'unu hatırlatmaktadır. O da burada, tıpkı Sokrates gibi, içinden gelen Tanrıl, kutsal sesi, yani vicdanının sesini dinlemeyi kendisi için görev kabul etmektedir. Çünkü Sokrates'in, " ...Bir Tanrının ya da Tanrıl kutsal bir belirtinin bana görüldüğünden söz açtığımı bir çok yerde sık sık işitmişsinizdir,..." ifadesi ile " ... Bütün yaşamım boyunca, en önemsiz işlerde bile bir kötülük yapacak olsam, içimdeki Tanrıl, kutsal ses beni alıkoymak için sesini duyurmaktan geri durmamıştır..." ifadesi, aynı anlamı içermektedir. Bu bir çeşit insanın kendisini tanıması ve bilmesi eylemidir. (Eflatun, *Sokrates'in Savunması*, Çeviren: Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, s.40, XIX d ve s.59, XXXI a)

5 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s.205, Fr. 4 - 5

imkânsız olduğunu, bundan dolayı da Var Olan'ın daima var olacağını ileri sürüyor.⁶ Açıkçası onun bu fikri, Parmenides'in, Var olmayanın Varlık olamayacağı ve Varlığın yok olmasının imkânsız olduğu, yani Varlığın ezeli ve ebedi olduğu görüşünü benimsediğinin delilidir.

Onun, Var Olan'ın ezeli ve ebedi ve var olmamasının imkansız olduğunu söylediği bu temel varlığın ne olduğunun cevabını, “ Önce her şeyin dört kökünü dinle: Parıldayan Zeus, nefes alıp verdiren yani hayat veren Hera, Hades ve ölümlü kaynakları göz yaşlarıyla besleyen Nestis ”⁷ fragmanındaki sözlerinden çıkarmak mümkündür. Çünkü bu fragmandaki Zeus, Ateş'in; Hera, Hava'nın; Hades, Toprağın; Nestis, Su'yun karşılığı olarak kullanılmıştır. Demek ki, ona göre, ezeli ve ebedi olarak Var Olan, onun her şeyin kökleri olduğunu söylediği, Ateş, Su, Hava ve Toprak'tır. O, sözü edilen her şeyin dört kökünün, doğmadığını, ölmeyeceğini, sona ermeyeceğini, yok olmayacağını, bunların sadece bir karışım ve karışımışların değişmesi olduğunu ve tözün de, insanlar tarafından bu şeylere verilen bir isim olduğunu⁸ ifade ediyor. Ancak burada Empedokles'in, dört temel madde için dört unsur ifadesini kullanmadığını belirtmekte fayda vardır. Çünkü o, bunları, fragmanda da ifade edildiği gibi “her şeyin kökleri” olarak isimlendirmiştir.⁹

Onun her şeyin kökleri olarak dört öğeyi kabul etmesinin temelinde bazı sebepler olabilir. O, toprağın su, suyun da toprak olamayacağını düşünmüştür. Aynı şekilde, hava ateş, ateş de hava olamaz. Tabiri caizse her şeyin kökleri olan bu dört öğeden hiç birisi bir diğeri olamaz. Yani her şeyin köklerinin değişmesi, birbirine dönüşmesi, yok olması imkânsızdır.¹⁰ Çünkü ona göre, bu dört öğenin her biri aynı güçtedir, aynı yaşadadır, farklı

6 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 207, Fr.11 – 12.

7 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 205, Fr. 6

8 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 205 – 206, Fr. 8; Ayrıca bkz, S. J. Frederick Copleston, *A History of Philosophy Volume 1 Greece And Rome*, Paulist Press, New Jersey, 1946, a.g.e., s. 61-62.

9 Eduard Zeller, *Outlines of History of Greek Philosophy*, s.72. John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 288.

10 Oysa Aristo'ya göre, dört unsur birbirine dönüşür. Yani her unsorda diğer unsurları kendisine dönüştürme yeteneği vardır. Katı maddeler yanıp ateş olabilirler, sıvı maddeler de katı madde haline geçebilir. Yani toprak ateş, su toprak olabilir. Bu nedenle dört unsurun kendileri nihai değildirler. (Prof. Ernst Von Aster, *Felsefe Tarihi Dersleri I İlkçağ ve Ortaçağ Felsefesi*, Çeviren. Doç. Dr. Macit Gökberk, Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti Neşriyatı I – Felsefe I, İstanbul, 1943, s.168)

imtiyazlara sahiptir, kendilerine ait doğaları vardır, zamanın deveranı içerisinde sırayla üstünlüğü ele geçirirler, yani sırayla hükmederler. Bunlar varlık haline gelmezler, varlıktan da gitmezler, yani yaratılmamışlardır, bunun için de yok olmayacaklardır. Eğer her şeyin kökleri olan bu dört öge sürekli yok olsalardı, şu anda onların olmamaları gerekirdi. Öyle ki, ona göre, bu Bütün'ü (Evreni) ne arttıracaktı ve bu nedenle bu Bütün'ü ne varlığa getirecekti?¹¹ Ayrıca Empedokles'in, “ Evren bütününde hiçbir şey boş değildir. O halde bir şey nasıl eklenecek ve de nereye.”¹² fragmanındaki ifadeleri de Parmenides'in ifadeleriyle aynı yöndedir. Çünkü ona göre de Evren Bütün'ü doludur, O'nun hiçbir yerinde boşluk yoktur. Böylece onun Bütün'ü (Evren'i) yani dört temel maddenin başlangıçtaki birliğini, ezeli ve ebedi olarak kabul etmesi ve O'nu varlığa getirecek herhangi bir varlığın olmadığını ileri sürmesi, Parmenides'in, “...Var olan, gelecekte nasıl var olabilirdi ki? Veya nasıl var olmuş olabilirdi ki? Eğer Varlık, varlık haline gelmiş olsaydı, o zaman O, varlık olamazdı. Gelecekte var olması gerekseydi, o yine aynı şekilde varlık olamazdı...”¹³ sözlerini desteklemektedir.

Demek ki, ona göre, her şeyin kökleri olan dört öge için değişim söz konusu olmadığından onlar, daima kendi kendilerinin aynı olarak kalırlar. Bu dört ögenin bir araya gelmeleriyle diğer varlıklar varlığa gelirlerken, ayrılıp dağılmalarıyla da varlığa gelenlerin varlıkları sona ermektedir. O, varlıkların, her şeyin kökleri olan dört ögenin birleşmeleriyle nasıl meydana geldiklerini açıklayabilmek için becerileri sayesinde sanatlarına hakim olan ressamın ortaya koydukları tabloyu örnek olarak veriyor. O, ressamın tablolarını ortaya koyarken nasıl çeşitli renkteki boya maddelerini, birinden daha fazla diğerinden daha az olmak üzere ellerine alıp uyumla bunları karıştırırsa, sonra da bunlardan akla gelen her şeye benzeyen şekiller, bazen ağaçlar, erkekler ve kadınlar, bazen vahşi hayvanlar, kuşlar ve denizde yaşayan balıklar, bazen de çok onurlu ve uzun ömürlü Tanrılar yaparlarsa, bizce bilinen sonsuz sayıdaki ölümlü yaratıkların varlık haline getirilmeleri de, aynen ressamıninkine benzer bir şekilde öğeler-

11 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 207 – 208, Fr. 17.

12 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 207, Fr. 14.

13 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 174 – 176, Fr. 8.

den birinden biraz fazla diğerinden daha az olmak üzere öğelerin uyumla birleşmeleriyle olduğunu ifade ediyor. Kısaca ifade etmek gerekirse, ona göre, varlıkların var olmalarının nedenini öğelerden başka bir yerde aramamak gerekir.¹⁴ Çünkü her şey, her şeyin köklerinin uygun bir şekilde birleşmesinden oluşmuştur ve insanlar bunlarla düşünürler, bunlarla sevişirler ve bunlarla acı çekerler.¹⁵ Yine o, hiçbir şey yok iken Ateş, Toprak, dalgalı Deniz, yani Su, nemli hava ve sınırları her şeyi kuşatarak hızla dönen Titan Hava'nın bulunduğunu ve şu anda gördüğümüz her şeyin onlardan meydana geldiğini söylüyor.¹⁶ Ona göre, saç ve yapraklar, kuşların kalın tüyleri ve güçlü organlarda gelişen pullar, aynı ilkelerdir.¹⁷ Empedokles, Toprak'ın, Sevgi'nin (Afrodit'in) yetkin limanına demir attığında, biraz çok biraz az da olsa hemen hemen aynı oranda Ateş, Su ve aydınlık Hava'yla buluştuğunu, kan ile etin öteki türlerinin bunlardan meydana geldiğini¹⁸ ifade ediyor.

Empedokles, her şeyin köklerinin birinden daha fazla diğerinden daha az olmak üzere uyumla birleşmeleri neticesinde varlıkların meydana geldiğinin, deniz minaresi ve taş kabuklu kaplumbağaların, yani kalın zırhlı deniz yaratıkların kabuklarının durumundan anlaşılabilirliğini ifade ediyor.¹⁹ Hangi temel kökün diğerlerinden daha fazla olduğu kirpilerin dikenlerinin sivri uçlu olmasından ve kirpilerin sırtlarında dikenlerinin dikleştiğinden²⁰ anlaşılabilir.

Empedokles'in, “ Toprak da sevinçle güzel göğüslü potalar içinde Nestis'in (Su'yun) parlaklığından sekiz bölümünden ikisini, Ateş'ten de dördünü aldı. Böylece Tanrısal uygunlukla bu parçaların birbiriyle karışmasıyla beyaz kemikler doğdu.”²¹ fragmanındaki ifadelerinden, her şeyin kökleri olan dört öğeyle ilgili olarak sıcak, kuru, nemli ve soğuk olmak üzere dört nitelik kabul ettiği anlaşılmaktadır. Aristo, Empedokles'e ait

14 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 209 – 210, Fr. 23.

15 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 220, Fr. 107.

16 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 212, Fr. 38.

17 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 217, Fr. 82.

18 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 218 - 219, Fr. 98.

19 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 216, Fr.76.

20 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 217, Fr. 83.

21 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 218, Fr. 96.

olduğu belirtilen, “ Önce hem sudan hem de ateşten eşit paylar alarak kaba saba çamur parçaları yani toprak ortaya çıkmıştır. Benzerlerine yani göğün yüksekliğindeki ateşe ulaşmak isteyen ateş büyümelerini sağladıysa da sesleriyle ve de cinsel organlarıyla henüz insanlara benzemediklerinden daha organların sevimli kalıbına girmemişlerdi.”²² fragmanındaki ifadelerinden hareketle, Empedokles'e, göre şeyleri birleştirenin Sevgi, ayırmanın da Nefret olduğuna işaret ettikten sonra evrenin, Nefret'in etkisiyle öğelerine ayrıldığını, her seferinde diğer öğelerin her biri gibi Ateş'in de tek bir kütle halinde toplandığını, Sevgi'nin etkisi altında da öğelerin birbirleriyle birleştiklerini, her seferinde her öğenin kısımlarının kendi içinde birbirlerinden ayrılmak zorunda kaldıklarını, böylece Empedokles'in, kendisinden önceki filozofların aksine, tek bir hareket kaynağını değil, farklı, hatta Sevgi ve Nefret gibi karşıt hareket kaynaklarını temele koyduğunu, yine onun, ilk olarak dört öğeden bahsettiğini, ancak dört öğeyi öge olarak kullanmayıp onları sadece iki tane imişler gibi aldığı, çünkü bir tarafa Ateş'in kendisini tek öge olarak, diğer tarafa da onun karşıtları olarak Toprak, Hava ve Su'yu koyarak bunları tek öğeymiş gibi kabul ettiğini ifade ediyor.²³ Empedokles'e ait olduğu belirtilen fragmandaki, toprağın niçin Su'yun parlaklığından sekiz bölümden ikisini, Ateş'ten de dördünü aldığı Aristo'nun yaptığı yorumdan çıkarmak daha kolay olacaktır. Çünkü onun, Ateş'i tek öğeymiş gibi, Toprak, Su ve Hava'yı da diğer tarafa Ateş'in karşıtları olarak tek öğeymiş gibi alması yani onları dört değil de sadece iki tane imişler gibi alması fragmanın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Sözü edilen dört niteliği, her şeyin dört kökünde göstermek gerekirse, Ateş; sıcak ve kuru, Toprak; soğuk ve kuru, Su; nemli ve soğuk, Hava: sıcak ve nemlidir. O, Hava'nın mekân değil öge olduğunu düşünüyor. Aynı şekilde Hava, nem de değildir. Su da, sıvı hava değildir, farklı bir şeydir, bir öğedir. Öge olan Hava ile atmosferik hava aynı şey değildir.²⁴ Anaximenes'e bakıldığında, Hava, kendindeki güç dolayısıyla, diğer unsur çeşitlerine dönüşüyordu. Thales'te, Su, kendisindeki güç dolayısıyla,

22 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 214 - 215, Fr. 62.

23 Aristoteles, *Metafizik*, c. 1 (A-Z). Çeviren: Doç.Dr. Ahmet Arslan, Ege Üniv. Basımevi, İzmir, 1985, s. 102, 985 a 4-30, 985 b 1 - 5.

24 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s.228-230.

diğer unsur çeşitlerine dönüşerek, var oluşu mümkün kılmaktaydı. Fakat Empedokles, aktif kuvvetlerin (Hava, Su, Ateş, Toprak) zorunlu olarak temele konulmasına taraftar görülmektedir. Ezeli ve ebedi oldukları için değişmeyen ve zorunlu olarak “ her şeyin kökleri ” olan bu parçacıkların bir araya gelerek varlığa gelişi, ayrılarak da varlıktan gidişi sağladıkları yukarıda söylenmişti. O halde burada, Empedokles açısından, bu her şeyin dört kökünün nasıl birleştikleri ve ayrıldıklarının cevabının aranması gerekmektedir.

Onun, “ Her yere ışık ve ısı veren Güneş’e ve ısı ve ıslıl ıslıl parıltıyla yıkanmış olan ölümsüz şeylere dikkatle bakınız. Her yeri karartan ve soğutan yağmura ve kapağı sıkıştırılan ve katı olan topraktan çıkan diğer şeylere dikkatle bakınız. Nefret olduğunda bütün şeyler farklı şekilde olurlar ve ayrılırlar, yani dağılırlar. Fakat onlar tekrar sevgiyle bir araya gelirler ve bir birlerini özlerler. Çünkü önce ve şimdi olanlar, olacaklar, ağaçlar, erkekler, kadınlar, yırtıcılar, kuşlar, suyla beslenen balıklar, şerefte en üstün ve uzun ömürlü tanrılar da bütün bunlardan yetiştiler. Çünkü yalnız bunlar (her şeyin dört kökü) var olandır, birbirine geçen bu şeylerden farklı şeyler meydana gelir, böylece karışım değiştirir bu kadar şeyi.”²⁵ fragmanındaki sözlerinden önceden olmuş olanların, şimdi olmakta olanların ve gelecekte olacak olanların varlık haline gelmesini sağlayan her şeyin dört kökünün Sevgi dolayısıyla birleşip kaynaştıkları ve Nefret dolayısıyla da ayrılıp dağıldıkları anlaşılmaktadır.

Sevgi ve Nefret

Empedokles’e göre, Sevgi ve Nefret (Çatışma) ezeli ve ebedidir. Bu nedenle başı ve sonu bilinmeyen uçsuz bucaksız zaman, Sevgi ve Nefret’ten asla yoksun kalmayacaktır.²⁶ Bu ezeli ve ebedi olan Sevgi ve Nefret dolayısıyla bazen bir çoktan sadece bir varlık meydana gelecektir, bazen de Bir’in bölünmesinden yeniden bir çok oluşacaktır. Bölünebilen, ayrışabilen şeyler, yani ölümlü şeyler iki kez doğarlar ve iki kez de ölürler. İki kez doğup iki kez ölmekten kasıt ruh göçüdür. Ruh, girdiği bedeni canlı hale

25 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 209, Fr. 21; Ayrıca bkz, Aristoteles, *Metafizik*, c.1, (A-Z), s.100, 985 a 1 - 5. Eduard Zeller, a.g.e., s.73. Bertrand Russell, *History of Western Philosophy And its Connection With Political And Social Circumstances From The Earliest Times To The Present Day*, George Allen And Unwin LTD, London, 1947, s.74.

26 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 207, Fr. 16.

getirir, ayrıldığı bedeni de ölüm haline dönüştürür. Her şeyin dört kökünün Sevgi dolayısıyla birleşip kaynaşması, bir neslin meydana gelmesine, Nefret dolayısıyla ayrılıp dağılması da yok olmasına neden olur. Bu nedenle her şeyin dört kökünün birleşip kaynaşmasıyla varlıklar meydana gelirken, bölünüp ayrılıp dağılmasıyla da varlıklar varlıktan giderler. Her şeyin dört kökünün sürekli yer değiştirmeleri asla durmaz, bazen Sevgi dolayısıyla her şey bir olur, bazen de çatışmadan meydana gelen Nefret dolayısıyla her biri farklı yönde doğarlar.²⁷ Bu nedenle bir dereceye kadar bir çoğun Bir'i meydana getirmesi ve Bir'in parçalara ayrılıp bölünmesinden de tekrar çokların meydana gelmesi onların doğaları gereğidir. İşte bu yolla ömürleri sonsuza kadar sürmeyen varlıklar, varlık haline gelirler. Sürekli yer değiştirmeleri asla durmayan her şeyin dört kökü, hiç kımıldamadan varlık dairesi etrafında deveran ederler.

Böylece bazen çokların bir araya gelmesinden Bir oluşur, bazen de parçalara ayrılarak bölünür tekrar Bir ve çoklar. Ateş, Su, Toprak ve sonsuz yükseklikteki Hava çıkar Bir'den. Her yönde gücü eşit uğursuz Nefret (Çatışma) ile eni boyu aynı olan Sevgi ayrılır aralarından. Empedokles'e göre, ölümlüler çerçevesindeki her varlığın içine var olmak, yani varlık haline getirilmek yerleştirilmiştir. Çünkü ona göre, Sevgi doğuştan her varlığın organlarında yer almıştır ve sevgi denen duyguyu insanlar, doğuştan kendi organlarında yer alan Sevgi dolayısıyla öğrenirler ve bununla da sevişme edimini yerine getirirler. Sonra da Sevgi'ye Haz veya Afrodit ismini verirler. Ama ona göre, Sevgi'nin her şeyin dört kökünde dolaştığını ölümlüler arasında yani insanlar arasında bilen henüz yoktur. Kısaca ifade etmek gerekirse sadece her şeyin dört kökü vardır, fakat sürekli karşılıklı olarak hareket ettiklerinden, bir bu, bir o olurlar ve benzer şeyler sonsuza kadar sürer.²⁸

Empedokles, Sevgi ve Nefret arasındaki bu mücadelenin, insan organlarının yığılmasında görüldüğünü ifade ediyor. Ona göre, hayatın yükseğe doğru çiçeklenme döneminde vücudun bütün parçaları bir kerede Sevgi'yle bir araya gelirler, acımasız Nefret'in hizmetiyle de onların her biri ayrılarak kendi başlarına hayat sahilinin kıyılarında dolanırlar. Bitkilerde, suları kendilerine ev yapan balıklarda, dağlarda yatan vahşi hayvan-

27 Bu ifade, onun ruh göçüne inandığının delili olarak ileri sürülür.

28 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 207 - 208, Fr.17.

larda ve kanatla kayan deniz kuşlarında durum tıpkı böyledir.²⁹ Çünkü her şeyin dört kökü, kendi parçalarıyla Sevgi dolayısıyla birliğin içindedirler; ölümlü varlıklar bunlar dolayısıyla şekil kazanırlar. Hatta birbiri içinde karışarak birleşmeye uygun olan bütün şeyler birbirine yaklaştılar ve Afrodit (Sevgi) tarafından biri diğeriyle aşkla birleştirildiler. Empedokles, başlangıçta bu her şeyin dört kökünün, Sevgi dolayısıyla bir arada olduklarından Bir'i oluşturduklarını, ama bu Bir'in Nefret dolayısıyla ayrılarak her şeyin dört kökünün doğduğunu ve böylece her şeyin dört kökünün doğuşlarını Nefret'e borçlu olduklarını ifade ediyor.³⁰ Ona göre, Sevgi ve Nefret, dönen çemberler gibi, sırasıyla gücü ele alırlar ve biri diğerini yolundan çevirir ve belirlenmiş dönmeleri içinde ilerlerler.

Empedokles'e göre, başlangıçta sadece her şeyin dört kökünün kendileri vardı, fakat zamanla biri diğerinden geçerek insan oldular, başka türlü hayvanlar oldular. Şimdi Sevgi'yle hepsi bir düzen içerisinde bir araya geliyorlar; başka bir zamanda Nefret'in itmesiyle her biri farklı yönlere gidiyorlar, bir tek olarak büyüünceye kadar bütünüyle boyun eğiyorlar. Böylece bir çoktan bir olarak büyümek ve tekrar birden daha çok olmak için bölünmek istiyorlar. Bu yolla onlar varlık haline geliyorlar ve hayatları kalıcı olmuyor. Başlangıçta her şeyin dört kökü, Sevgi dolayısıyla bir aradayken, yani Bir durumundayken Uyumlu Küre içerisinde hareketsiz haldeydiler.³¹ Ona göre, Küresel ve Yuvarlak Uyumun (Kürenin) sağlam sığınağında bizatihi Bir'e yani Tanrı'ya bağlıyken, Ateşin, Toprağın, Suyun ve Havanın parçalarını ayırt etmek mümkün değildi. Kürenin bu birlikteliğinde Sevgi hakim durumda olduğundan henüz Nefret yoktu.³² Empedokles, Küresel ve Yuvarlak Uyumun, her yönden eşit ve sınırsız olduğunu, kendi kendisinde hüküm süren yalnızlığına sevindiğini, gövdesinden kollar, ayaklar, dizler, cinsel organlar çıkmadığını ifade ediyor. Ama ne zaman ki, Nefret iyiden iyiye gelişip de Küresel ve Dairesel Uyumun

29 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 208, Fr. 20.

30 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 209, Fr. 22.

31 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 210, Fr.26. Aristoteles, ilkesini, alışıktığımız bir kavrama indirgeme düşüncesinde olan Empedokles'in, birliğin Sevgi olduğunu ileri sürdüğünü belirtiyor. Çünkü Aristo'ya göre, Empedokles'in sözlerinden Bir olanın Sevgi olduğu sonucu çıkmaktadır. En azından Sevgi, ona göre bütün varlıkların birliğinin nedenidir. Aristoteles, *Metafizik*, c.1 (A-Z), s.181 - 182, 1001 a 10-15

32 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 210 - 211, Fr. 27 - 27a.

organlarında yani her şeyin dört kökünde itibar yani güç kazanıyor, işte o zaman Sevgi'yle Nefret'e sağlam yeminle gösterilen zamanın tamamlanışıyla uyumun hareketsizliği, değişmezliği bozulmuştur, yani Nefret üstünlüğü ele geçirmeye başladıktan sonra, Küresel ve Dairesel Uyumda hareket başlamıştır. Çünkü Tanrı'nın, yani Sevgi dolayısıyla her şeyin dört kökünün birlikteliğinin sembolü olan Bir'in bütün organları birbiri ardı sıra sarsılmıştır.³³

Girdabın en dibine Nefret ve ortasına da Sevgi geldiğinde, bütün bunlar, yani her şeyin dört kökü, Sevgi'de tek bir bünye halinde bir araya gelirler, bunlar, sadece bir defada değil, biri bir yönden diğeri farklı bir yönden gelerek istekle birleşirler. Her şeyin dört kökü birleşince, Nefret, Kürenin en dışına doğru kaçmaya başlar. Pek çoğu Nefretin hala boşlukta tuttuğu karışımların ortasında tek başına durur. Çünkü ihtar edilmeden Nefret, çemberin dış sınırına doğru yani çevresine doğru tamamıyla onlardan uzaklaşmadığından, hala bir kısmıyla ortada kalır ve bir kısmıyla da Küresel ve Dairesel Uyumun organlarından yani her şeyin dört kökünden, Kürenin dışına doğru uzaklaşır. Nefret, git gide uzaklaştıkça, kusursuz Sevgi'nin hoş mizaçlı Tanrısal baskısı Nefret'in yerini alır. Böylece daha önce ölümsüz kabul edilen ölümlü varlıklar ve de karışmamış olan karışımlar yollarını değiştirdikten sonra hemen meydana çıkmışlardır. Ve her şeyin dört kökü karışır karışmaz, sonsuz sayıda ölümlü yaratıkların kabilelerinin her birine bir şekil dağıtılmıştır. Ona göre, burada görülen bir mucizedir.³⁴

Onun şu ana kadar verdiğimiz ifadelerini değerlendirmemiz gerekirse, Sevgi ve Nefret, her şeyin dört kökünün parçacıklarını birleştirip kaynaştırmakta ve dağıtıp ayırmaktadır. Birleştirip kaynaştırmayı Sevgi, dağıtıp ayırmayı da Nefret yapmaktadır. Yani biri öğeleri birleştiren; diğeri de ayırandır.³⁵ Birleştirme ve ayırma, yani oluş, yere göre hareketlerdir ve yere göre olan bu oluş, Sevgi ile Nefret'ten, birinin birleştirmesiyle, diğerinin ise ayırmasıyla gerçekleşmektedir.³⁶ Demek ki, âlemdeki oluş süreci, bu yasaya göre, yani Sevgi ve Nefret yasasına göre olmaktadır. O, bu ya-

33 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 211, Fr. 28 – 31.

34 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 212, Fr.35 - 36

35 Aristoteles, *Fizik*, Çeviren: Saffet Babür, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul, 1997, *Fizik* 8, 252 a 25

36 Aristoteles, *Fizik*, *Fizik* 8, 265 b 20

sayla her şeyin dört kökünün birleşip, ayrılmalarını dört devreye ayırarak açıklamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla bu süreç ise daireseldir. Bu dairesel sürecin başlangıcında dört temel kökün birbirleriyle uyumlu bir karışımı bulunmaktadır ki, bu bileşim uyumlu bir küreyi andırmaktadır. Öyle ki, bu Uyumlu Küre’de her şeyin dört kökünün parçacıkları henüz bildiğimiz ve tanıdığımız varlık şekillerini oluşturmak üzere ayrılmış değildir. Genel olarak bu devrede, Toprak, Hava, Su ve Ateş parçacıkları karışımı bulunmaktadır. İşte sürecin bu başlangıç safhasında, Sevgi hakim durumda olduğu için idare edici prensiptir ve bütün, “kutsanmış bir Tanrı” olarak isimlendirilmiştir. Bununla beraber Nefret, Küre’yi kuşatmaktadır ve Küre içine nüfuz ettiğinde ayrılma süreci belirmeye başlar. Nihayet bütün Su parçacıkları, bütün Ateş parçacıkları vs. bir arada toplanınca ayrılma tamamlanmış olur. Bu devrede üstün gelen Nefret hakim olduğundan, Sevgi dışarı itilmiştir, dışlanmış, sürülmüştür. Ancak Sevgi, yeniden çalışmasına başlamakta ve böylece tedricî olarak değişik temel köklerin karışma ve birleşmesini meydana getirerek her şeyin dört kökünün parçalarını başlangıçta oldukları gibi birbirleriyle karışincaya kadar bu süreç devam eder. Bu devrede üstün gelen Sevgi, hakim olduğu için, bu defa Nefret dışlanır. Tekrar işlemlerine başlama sırası Nefret’tedir. Nefret, Küre’yi kuşatıp, Küre içine nüfuz ettiğinde ayrılma süreci belirmeye başlar. Nihayet temel kök parçacıklarının ayrılma işlemi tamamlanınca Nefret hakim duruma geldiğinden Sevgi dışlanmış olur. Böylece ilk başlangıç ve en son olmaksızın süreç devam eder.³⁷ Demek ki, birinci devre Sevgi devresidir ki, her şeyin dört kökü henüz birbirlerinden ayrılmamışlardır. İkinci devre Nefret devresidir ki, her şeyin dört kökü bu devrede birbirlerinden ayrılmışlardır. Üçüncü devre tekrar Sevgi devresi ve dördüncü devre de Nefret devresi olmaktadır. Burnet, Empedokles’in, şu anda bizim yaşadığımız dünyanın dördüncü devrede oluştuğunu farz ettiğini³⁸ söyler.

Sonuç

Empedokles, bir taraftan var olmayandan varlığın meydana gelmeyeceği düşüncesinden hareketle temele “ her şeyin kökleri ” olarak Ateş, Hava, Su ve Toprak’ı koyarak bunların ezeli ve ebedî olduklarını kabul

37 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 231-234; S. J. Frederick Copleston, a.g.e.,s.63

38 John Burnet, *Early Greek Philosophy*, s. 234.

ediyor, diğer taraftan da bu dört temel kökün birleşip kaynaşmasıyla varlıkların varlık haline geldiklerini, dağılıp ayrılmasıyla da varlıkların varlıktan gittiklerini kabul ediyor. Böylece o, Varlığ'ın, değişmediğini yani oluşu kabul etmeyen görüşle, oluşu kabul eden görüşü uzlaştıran bir görüş ortaya koymuş oluyor. Çünkü ona göre, her şeyin dört kökü, sadece bir karışım ve karışımın bir değişimidir. Ancak bu her şeyin dört kökünden, hiç biri bir diğeri değildir ve hiç biri bir diğerine dönüşmez. Bu dört temel kökün her birinin kendine ait doğaları ve imtiyazları vardır. Biri diğerinden önce veya sonra olmayıp ezeli ve ebedîdirler, biri diğerinden daha güçlü olmayıp hepsinin gücü eşittir.

Empedokles, her şeyin dört kökünün dışındakilerin, var edilmelerinin veya varlıktan gitmelerinin nedenini, bunların (öğelerin) dışında aramak gerektiği düşüncesindedir. Bu nedenle ona göre, varlıklar, her şeyin dört kökünün bir araya gelmeleriyle varlığa gelirler, ayrılmalarıyla da varlıktan giderler. Bu düşünce gereği bizim varlıklarda gözlemlediğimiz, her türlü oluşum, aynı ilkelerin bir araya gelmeleriyle gerçekleşen oluşumlardır. Çünkü Empedokles'e göre, Toprak, Sevgi'yle birleşince, deniz kaplumbağalarında olduğu gibi hemen hemen aynı oranda Ateş, Su ve aydınlık Hava'yla buluşur ve böylece her türlü varlık bu her şeyin dört kökünden meydana gelir. Dört temel kökün kendileri ezeli ve ebedi oldukları gibi, kendilerine ait olan nemli ve kuru, soğuk ve sıcak gibi nitelikler de ezeli ve ebedidirler.

Ona göre, evrendeki hiçbir şey rastlantıyla meydana gelmez. Çünkü onun, evrendeki her şeyin meydana gelmesinin nedeni olan dört temel kökün birleşip kaynaşmasının veya ayrılıp dağılmasının bir rastlantı sonucu değil, Sevgi ve Nefret dolayısıyla gerçekleştiği düşüncesinde olduğu anlaşılmaktadır. Her şeyin dört kökünün birleşip kaynaşmasını yani varlıkların varlık haline gelmelerini Sevgi, ayrılıp dağılmasını yani varlıkların varlıktan gitmesini Nefret gerçekleştirmektedir. Çünkü Nefret olduğunda bütün şeyler farklı şekilde olurlar ve ayrılırlar, yani dağılırlar. Fakat onlar, birbirlerini özlediklerinden tekrar Sevgi'yle bir araya gelirler. Kısaca ifade etmek gerekirse önceden olmuş olanların, şimdi olmakta olanların ve gelecekte olacak olanların varlık haline gelmeleri ve varlıktan gitmeleri Sevgi ve Nefret yasasına göre olmakta ve bu yasa gereğince Sevgi dolayısıyla her

şeyin dört kökünün birleşip kaynaşmasıyla varlıklar varlığa gelmekte, Nefret dolayısıyla varlıkların varlık haline gelmelerini sağlayan her şeyin dört kökünün ayrılıp dağılmasıyla da varlıklar varlıktan gitmektedirler. Empedokles'in anlayışına göre, nasıl bütün varlıkların nedeni olan her şeyin dört kökü ezeli ve ebediyse aynen bunun gibi, her şeyin dört kökünün birleşip kaynaşmasına ve ayrılıp dağılmasına neden olan Sevgi ve Nefret de ezeli ve ebedidir. Bu şu anlama gelmektedir ki, ezeli ve ebedi olan zaman, Sevgi ve Nefret'ten asla yoksun kalmayacaktır.

Empedokles, gelip geçici olan her varlığın özüne, varlık haline gelmenin konulduğu düşüncesindedir. Çünkü ona göre, var olan her varlığın var olmasının nedeni Sevgi'dir. Ezeli ve ebedi olan Sevgi dolayısıyla birinden biraz fazla diğerinden biraz az olmak üzere belirli oranlarda her şeyin dört temel kökünün birleşip kaynaşmasıyla vücudun organları oluşur ki, bu durum canlının hayat sahibi olduğu anlamına gelir. Böylece doğuştan her varlığın organlarında yer alan Sevgi dolayısıyla bilinçli varlık olan insanlar, sevgiyi öğrenirler ve bu sevgi dolayısıyla birbirlerini severler. Bu nedenle sürekli yer değiştirmeleri asla durmayan her şeyin dört temel kökü, hiç değişmeden varlık dairesi çevresinde dolanırlar. Bu yasa gereğince hayatın olgunluğa doğru çiçeklenme döneminde vücudun bütün parçaları bir kerede Sevgi'yle bir araya gelir. Ancak acımasız Nefret'in hizmetiyle de onların her biri ayrılarak kendi başlarına hayat sahilinin kıyılarında dolanırlar. Bitkilerde, sulara ve dağlarda yaşayan her çeşit hayvan cinsinde durum hep böyledir.

Empedokles, başlangıçta bu her şeyin dört kökünün, Sevgi dolayısıyla bir arada bulunmalarının kutsanmış Bir'i yani uyumlu Küre'yi oluşturduğunu, bu Sevgi devresinde (birinci devre) Nefret'in dışlandığını yani uyumlu Küre'nin dışına atıldığını, ancak Nefret'in boş durmadığını, Sevgi'yi yavaş yavaş uyumlu Küre'nin dışına atarak uyumlu Küre'ye nüfuz ettiğini, Nefret tarafından Sevgi'nin, Küre'nin dışına atılmasıyla her şeyin dört kökünün birbirinden ayrıldıklarını, Nefret devresi (ikinci devre) olan bu devrede Sevgi'nin dışlandığını, bu defa Sevgi'nin, Nefret devresinde Nefret'in yaptığı gibi Sevgi'nin yavaş yavaş Küre'ye nüfuz ederek Nefret'i Küre'nin dışına atarak dört temel kökün birleşip kaynaşmasını sağladığını, bu devrenin Sevgi devresi (üçüncü devre) olduğunu, bu defa da Nefret'in,

Sevgi devresinde Sevgi'nin yaptığı gibi Nefret'in yavaş yavaş Küre'ye nüfuz ederek Sevgi'yi Küre'nin dışına atarak her şeyin dört kökünün ayrılıp dağılmasını sağladığını düşünüyor. Açıkçası Empedokles, Nefret devresi olan bu dördüncü devrede dünyanın oluştuğunu, bu devreden sonra da Sevgi ve Nefret arasındaki mücadeleden devam edeceğini vurgulamaya çalışmıştır. O halde ona göre, her şeyin dört kökünün doğuşunu, başlangıçtaki Bütün'den kendi başlarına ayrılmalarını sağlayan Nefret'e borçlu gibi görünmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla, Empedokles'e göre, başlangıçta hiçbir şeyin başka bir şeyden ayrılmadığı, her şeyin dört kökünün ayrılamayacak derecede birbirleriyle birleşip kaynaştığı ezeli ve ebedi bir Bütün, yani Uyumlu Küre bulunmaktadır. Bu Bütün'ün oluşumunu ise Sevgi sağlamaktadır. Bu Bütün'de neye Ateş, Hava, Su ve Toprak diyebileceğimiz bir durum henüz yoktur. Çünkü her şeyin dört kökü, birbiri içine dağılıp yayıldığı ve Sevgi dolayısıyla birleşip kaynaştığı için herhangi bir ayırım yapılabilme imkanı yoktur. Empedokles tarafından her şeyin dört kökü olduğu ifade edilen Ateş, Hava, Su ve Toprak'ın birbirlerinden ayrılması, Sevgi ve Nefret arasındaki mücadelelerin dördüncü devresi olan Nefret devresinde mümkün olmaktadır ki, bu devrede bütün canlı ve cansız varlıkların içinde yer aldığı dünya oluşmuştur. Nefret'in hakim olduğu ve dünyanın olduğu bu dördüncü devrede, dört temel kökün Sevgi vasıtasıyla birleşip kaynaşarak varlıkların varlık haline gelmelerini ve Nefret vasıtasıyla da varlıkların varlıktan gitmelerini gerçekleştirmek üzere Ateş, Hava, Su ve Toprak birbirlerinden ayrılmışlardır. Sözüün özü Ateş, Hava, Su ve Toprak'ın birbirlerinden ayrılmaları, dördüncü devrede Nefret vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

Onun, “ bölünebilen ve ayrışabilen şeylerin, yani ölümlü şeylerin iki kez doğdukları ve iki kez de öldükleri ” ifadesiyle, Kur'an-ı Kerim'deki bir âyet'teki, “ Allah'a nasıl küfür ediyorsunuz, ölü idiniz sizleri O diriltti. Sonra sizleri yine öldürecek, yine diriltecek. Sonra da döndürülüp O'na götürüleceksiniz.”³⁹ sözlerinin benzer olmalarından hareketle, bu iki ifadenin aynı anlamı içerdikleri düşünülmemelidir. Empedokles'in bu ifadeyle, ruh göçüne dikkat çektiği çok açıktır. Çünkü ona göre, yeryüzündeki

39 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.1, Şura Yayınları, İstanbul, Thz. Bakara Suresi, 28. Ayet, s.243 - 244

hayatına bir temizlikten ayrılarak düşmüş olan ruh, hapisane veya bir mağaraya benzetilen insan bedenine bir hatasından dolayı düşmüştür. Bu hatanın sonucu olarak ruh, dünyadaki yaşayışına göre ya başka bir insan bedenine, ya bir hayvan bedenine veya bir bitki bedenine girerek sürekli doğuş çarkının içinde kalacaktır.

Oysa Kur'an-ı Kerim'deki sözü edilen âyet'teki, " ... ölü idiniz sizleri O diriltti. Sonra sizleri yine öldürecek, yine diriltecek. Sonra da döndürülüp O'na götürüleceksiniz." ifadede ise, bizim bu dünyaya gelmeden önceki, bu dünyadaki ve ölümden sonraki durumlarımıza işaret edilmektedir. Elmalı M. Hamdi Yazır'ın bu konudaki yorumunu özetlemek gerekirse, insanların hepsi bu dünyaya gelmeden önce hep ölü idiler, ölüler halindediler, yani hayat sahibi değillerdi. En azından bizim, bir toprak ve nihayet babamızın belinde bir nutfe bir sümük halinde olduğumuzu düşünmemiz gerekir. Yani gerçekte insanlar, bu dünyaya gelmeden önce böyle cansız ölüler halindediler, ölülerin kabre taşındıkları gibi oraya buraya taşınıp duruyorlardı. Bu durumdayken Allah, bütün insanlara hayat vermiştir. Yani insanları teneffüs eden, gıdalanan, üreyen, duyan, düşünen, isteyen, istediği yere giden, istediği işi yapan, çevresindeki dış olaylara cisimsel ve ruhsal güçleriyle karşı duran, etli, canlı, akıllı, fikirli birer insan yapmıştır. Allah, bundan sonra insanları yine öldürür, öldürüyor ve öldürecektir. Allah, insanları, öldürdükten sonra yine diriltir ve diriltecektir. Öldükten sonra yeniden dirilmek de haktır.⁴⁰ Bu yorumlardan hareketle bu dünyaya gelmeden önce ruhumuz henüz kendine ait bir alemde bulunduğu sıralarda, bedenimizi meydana getirecek gıda, su, Güneş vb. gibi hammaddeler de doğada dağılmış bir halde bulunmaktaydılar. Sonra ruh, kendi bedeniyle bir araya getirilerek anne karnındaki aşamaları tamamlayarak bu dünyada doğmuş olmaktadır. İnsanlar için bu birinci diriliştir. İkinci ölüm, insanları, bu dünyadan ayıracak olan önlerinde bekledikleri ölümdür. İkinci diriliş de, ahirette yaşanacak olan diriliştir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, Empedokles'in sözlerinde ruhun, çeşitli varlık şekillerinde bedenden bedene dolaşması söz konusu iken, Kur'an-ı Kerim'deki âyet'te, ruh göçüne yer verilmediği çok açık bir şekilde görülmektedir.

Ayrıca onun kabul ettiği Sevgi ve Nefret genellikle ruhsal kavramlar olarak görülür. Çünkü Sevgi'de yaklaşma veya çekme, Nefret'te ise uzaklaşma veya itme vardır. Bu ise tıpkı, Newton (1643-1727)'un genel çekim teorisindeki çekme ve itmeye benzemektedir. Bunları o, bütün doğaya teşmil ediyor. Böylece belirli bir manada doğaya canlılık izafe ettiği

40 Elmalı M. Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, c.1, s.244 - 245

söylenebilir. Bu nedenle Sevgi ve Nefret'le, modern bilimin kabul ettiği çekme ve itme arasında bir ilgi kurulabilir.

Öz

Antik Dönemin Eklektik Filozofu Akragaslı Empedokles

Antik dönem filozoflarının yaptıkları doğa gözlemlerinin onları, “hiçten hiçbir şey meydana gelmez ama temel ve zorunluluktan her şey meydana gelir” düşüncesine götürdüğü bilinen bir husustur. Böyle bir düşünceyi kendilerine hareket noktası kabul eden Antik Yunan döneminin filozofları, doğanın esasını oluşturan temel ilkenin ne olduğu üzerinde durmuşlar ve bu konudaki görüşlerini açıklamışlardır. Antik dönemde doğanın esasını maddî nedenlere bağlayan filozoflar olduğu gibi, tamamıyla soyut ilkeye bağlayan filozoflar da olmuştur. Bu filozoflardan bazıları, her şeyin oluşmasını sağlayan temel ilkenin, kendisi hiç yok olmadan değişerek kendisi dışındaki varlıkların var olmalarını ve varlıktan gitmelerini sağladığını ileri sürerken, bazıları da Varlığın Bir olduğunu, yaratılmadığını, yaratılmadığı için yok olmayacağını, değişmediğini, kendi kendisinin aynı kaldığını ileri sürmüşlerdir. Bunun yanında her şeyin temelinin ne olduğu sorusuna verilen cevaplarıyla, daha önceden töz konusunda ileri sürülen farklı görüşleri birleştirerek, yeni bir felsefî görüş geliştirmeyi deneyen filozoflar da olmuştur. Böyle bir denemeyi kendine özgü bir yöntemle gerçekleştiren Empedokles, düşünce tarihinde ayrılmış bir filozof olmayı hak etmiştir. Öyle ki, o, bir taraftan Herakleitos'un tözün değiştiği görüşünü, diğer taraftan da Parmenides'in Varlığın değişmezliği görüşünü kabul ederek, bu iki farklı görüşü birleştirerek yeni bir felsefî görüş ortaya koymuştur. İşte bu araştırmada, Empedokles'in, “her şeyin dört kökü”nün ezeli ebedi olduğu görüşü ile bu dört kökün birleşmesi ve ayrılması sonucu evrendeki her şeyin varlığa geldikleri ve varlıktan gittikleri görüşü gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antik Dönem, Maddî, Soyut, Varlık, Oluş, Doğa, Dört Unsur, Ezeli, Ebedî.

Abstract**Empedocles of Acragas as an Eclectic Philosopher of Ancient Period**

It is a well-known issue that the observations of nature made by ancient philosophers lead them the idea that “nothing comes from nothing, but everything comes from base and necessity”. The philosophers of the Ancient Greek period, who considered such an idea as a starting point for themselves, dwelled on what the basic principle of the basis of nature was and explained their views. In Ancient Period, as well as philosophers who attributed the basis of nature to material reasons, there were philosophers who attributed it to the abstract principles. While some of these philosophers argued that the basic principle enables everything except from itself to exist and to go away from existence by changing without any disappearance, others claimed that the Being is the One, that it is not created, that it will not disappear to be created, that it has not changed and that it has been stayed as its own. Besides that, with their answers given in the question about the base of everything, there were philosophers who tried to develop a new philosophical view by combining the different views put forward about the essence. Empedocles, who carried out such an experiment in his own unique way, deserves to be a philosopher who has been differentiated from others in the history of thought. Moreover, accepting Heraclitus’ view of transformation of essence and also Parmenides’ view of the invariance of Being, Empedocles put forward a new philosophical view by combining these two different views. In this study, Empedocles’ view that the “four roots of all” are eternal and everlasting and his view that everything in universe comes to existence or going to existence as a result of unity and separation of the four roots will be introduced.

Keywords: Ancient Period, Material, Abstract, Being, Nature, Four Elements, Eternal, Everlasting.

Kaynakça

- Aristoteles, *Metafizik*, c. 1 (A-Z). Çeviren: Ahmet Arslan, Ege Üniv. Basımevi, İzmir, 1985.
- _____, *Fizik*, Çeviren: Saffet Babür, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., İstanbul, 1997
- _____, *Ruh Üzerine (Peri Psukhés)*, Çeviren: Zeki Özcan, Sentez Yayıncılık, Bursa, 2014
- Aster, Ernst Von, *Felsefe Tarihi Dersleri I İlkçağ ve Ortaçağ Felsefesi*, Çeviren: Macit Gökberk, Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti Neşriyatı I – Felsefe I, İstanbul, 1943
- Burnet, John, *Early Greek Philosophy*, Published By Meridian Books, New York, 1957.
- Capelle, Wilhelm, *Sokrates'ten Önce Felsefe (Fragmanlar-Doksograflar)*, c.1, Çeviren: Oğuz Özügül, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 1994
- Copleston, Frederick. S.J, *A History Of Philosophy Volume 1 Greece And Rome*, Paulist Press, New Jersey, 1946.
- Crescenzo, Luciano De, *The History of Grek Philosophy, Volume One: The Pre-Socratics*, Pan Boks Ltd. Cavaye Place, London SW109PG, 1990
- Eflatun, *Sokrates'in Savunması*, Çeviren: Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971
- Kranz, Walther, *Antik Felsefe Metinler ve Açıklama*, Çeviren: Suad Y.Baydur, Edebiyat Fak. Basımevi, İstanbul, 1976.
- Laertios, Diogenes, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, Çeviren: Candan Şentuna, Pasifik Ofset, İstanbul, 2010
- Parmenides, *Doğa Hakkında (Şiir)*, Çeviren: Y. Gurur Sev, Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2015
- Platon, *Batı Klasikler Phaidon*, Çeviren: Ord. Prof. Suut K. Yetkin-Hamdi R. Atademir, M.E.B., İstanbul, 1989
- Russell, Bertrand, *History of Western Philosophy And its Connection With Political And Social Circumstances From The Earliest Times To The Present Day*, Goerge Allen And Unwin LTD, London, 1947
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi; Hak Dîni Kur'an Dili, c.1, Şura Yayınları, İstanbul,
- Zeller, Eduard, *Outlines of History of Grek Philosophy*, Thirteenth Edition, revised by Dr. Wilhelm Nestle And Translated by L. R. Palmer, The Humanities Press Inc, New York, 1969